

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/s (3) 2023

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Шарипов Шоҳруз Фахриддин ўғли</i> ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИ	9-14
<i>Хо'jamuratov Umarjon Rustamovich</i> O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	15-22
<i>Raxmanov Zafar Odilovich, Aloxunov Alisher Axmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI YODGORLIKLARIDA ANIQLANGAN TAMG'ALI SOPOL IDISHLAR.....	23-26
<i>Mirhakimova Feruza Xoldorjon qizi</i> МАНМУДХО'JA ВЕНБУДИЙ УY МУЗЕYI ТАРИХИ	27-31
<i>Жабборова Ойдина Ихтиёржон қизи</i> XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИДА МАҲАЛЛИЙ ТАРАҚҚИЙПАРВАРЛАР ТОМОНИДАН ИҚТИДОРЛИ ЁШЛАРНИ ГЕРМАНИЯГА ЎҚИШГА ЮБОРИЛИШНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ.....	32-35

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Эшов Мансур Пулатович, Насырходжаева Дилафруз Сабитхановна</i> ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	36-43
<i>Шадманов Эркин Шеркулович</i> МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДЕТЕРМИНАНТ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	44-52
<i>Асатуллаев Хуршид Сунатуллаевич</i> ДАВЛАТ ФИСКАЛ (БЮДЖЕТ-СОЛИҚ) СИЁСАТИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ВА БАНДЛИККА ТАЪСИРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	53-60
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БЮДЖЕТДАН МОЛИЯЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИ ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	61-68
<i>Razzaqova Durdon Adashboy qizi</i> IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BUXGALTERIYA DASTURINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI.....	69-76
<i>Muminova Elnorahon Abdugarimovna, Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li</i> YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIGA MANBALARINING O'RNI	77-86
<i>Эргашев Отамурод Тоштемурович</i> КИЧИК БИЗНЕСНИ МОЛИЯ-КРЕДИТ МЕХАНИЗМЛАРИ ОРҚАЛИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	87-93
<i>Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna, Qobulov Ozodbek O'ktamboy og'li</i> MINTAQALARDA GLOBAL OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA TADQIQOTNING O'RNI	94-97
<i>Isaqova Zebo Murodovna</i> DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHA BOSHQARUVI STANDARTLARI INTEGRATSIYASI.....	98-104
<i>Улашов Алибой Рашид ўғли</i> ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МИНТАҚАВИЙ ТАФОВУТЛАРНИНГ ЎРНИ	105-113

<i>Матюсупов Бунёд</i> АҚЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТУРИЗМ ДЕСТИНАЦИЯЛАРИ ВА ШАҲАРЛАРДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	1114-123
<i>Мухитдинова Камола Алишеровна</i> ИҚТИСОДИЁТДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА УНИ БЕЛГИЛОВЧИ ОМИЛЛАР	124-131
<i>Ҳакимов Ҳакимжон</i> ДАВЛАТ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРИ БЎЙИЧА ДАРОМАДЛИЛИК ЭГРИ ЧИЗИҒИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	132-141
<i>Achilova Ramziya A'zamovna</i> ISHCHI KUCHI VA UNING BANDLIGI	142-149
<i>Nasriddinova Dildora Shukrullayevna</i> OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQOTLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA MODELLARINI YARATISH	150-157
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Хайридинов Аббосхон Анварович</i> YOSHLAR ORASIDA MAFKURAVIY TAHDIDLARNI OLDINI OLIHDA HUQUQ TARTIBOT ORGANLARINING VAZIFALARI	158-162
<i>Jurayev Alisher Tulqinboyevich</i> TA'LIMGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING IJTIMOY AHAMIYATI	163-170
<i>Бекбаев Рауф Рустамович</i> ТРАДИЦИОНАЛИЗМ В ФИЛОСОФИИ КОНФУЦИАНСТВА.....	171-176
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING SOSIOLOGIK QARASHLARINI O'RGANISHNING METODOLOGIK JIHATLARI.....	177-183
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA TARIXIY TAFAKKUR MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	184-188
<i>Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна</i> МАҚОМ САНЪАТИ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	189-193
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> “ҲУШ ДАР ДАМ” МОҲИЯТИ: МЕТАФИЗИК ТАҲЛИЛ	194-199
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	200-204
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> AD'JEKTIVLI IDIOMALAR: QO'LLANILISHI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY AHAMIYATI TAHLILI.....	205-209

<i>Olga Filippova</i> CLUSTER IMPLEMENTATION OF FUNCTIONS OF REDUNDANCY MEANS.....	210-222
<i>Эргашева Асаль Эркиновна</i> СПЕЦИФИКА РИТМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЗЫ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ.....	223-226
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> TILSHUNOSLIKDA “YAQIN – UZOQ” OPPOZITSIYASINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI MASALASI (ingliz va o‘zbek tillari misolida)	227-231
<i>Rustamova Dilrabo</i> ATAMALAR LUG‘ATIDA LUG‘AT MAQOLASINING TUZILISHI.....	232-241
<i>Кдырбаева Бахытгуль Кеунимжаевна</i> ПАРНЫЕ СЛОВА В КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКЕ: ОБЗОР ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	242-248
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Sadirova Sitara Sobirovna</i> TARJIMA MUAMMOLARINI YECHISH STRATEGIYALARI	249-253
<i>Alaudinova Dilnoza Rustam qizi</i> FRAZEOLOGIK (TURG‘UN) BIRIKMALAR VA ULARNI TARJIMA QILISH USULLARI	254-260
<i>Erdonova Muxlisa Hoshim qizi</i> ORNITONIM KOMPONENTLI MAQOLLARNING LINGVISTIK TADQIQI.....	261-265
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Zaripov Mirzali Miraliyevich</i> KORRUPTSIYA MUAMMOLARINING SABABLARI VA YECHIMLARI	266-270
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.....	271-276
<i>Yarkinay Nurumbekova Anarmatovna</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA MURABBIYLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK ZARURAT.....	277-284
<i>Sadullayev Dilmurod Baxtiyor o‘g‘li</i> INNOVATSIYA BOSHQARUV ASOSIDA BOSHQARUV XODRLARINI TAYYORLASH SIFATINI OSHIRISH OMILLARI	285-290
<i>Xudayqulova Zarifa Ummatqulovna</i> BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI AKSIOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA MA‘NAVIY-MA‘RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	291-301
<i>Бекчанова Солиха Давлатназаровна</i> ТИББИЁТ ОЛИЙ ТАЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ДИВЕРГЕНТ ТАФАККУРНИ РИВИЖОЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ИМКONIЯТЛАРИ	302-307
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> MAGISTRATURA TALABALARING TASHKILY-BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODEL I	308-314
<i>Allanazarov Qo‘ldosh Olimovich</i> TALABALARNING TANLAGAN KASBIY FAOLIYATI VA IJODIY QOBILIYATLARINI INTERFAOL METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH	315-319

<i>Umarov Nurbek Irkinovich</i> KVEST TEXNOLOGIYASINI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH ASOSLARI	320-324
<i>Буранова Мадина Уктамовна</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО И НЕТРАДИЦИОННОГО ВИДОВ ЧТЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	325-330
<i>Зияева Хушнудабону Илхомжон кизи</i> ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА	331-339
<i>Toshpulatova Dilraboixon Sobirjonovna</i> BIOLOGIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH	340-346
<i>Madaminova Nargiza Zuxridinovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIY FANLARNING AHAMIYATI	347-351
<i>Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna</i> PIYODA YURISH SAYOHATLARNI TALABALAR O'RTASIDA OMMALASHTIRISH	352-356
<i>Xoliyorov Murod Shavkatovich</i> O'QUVCHI YOSHLARDA IJTIMOIY MOTIVLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.....	357-362
<i>Хамроқулова Дилнавоз</i> БОЛАЛАРДА ТАБИАТГА ДОИР ТАСАВВУР ВА ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНИШИ....	363-366
<i>Tursunova Shaxzoda Baxromovna</i> TEXNOLOGIYA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATI VA BOSHQARUV MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	367-373
<i>Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARDA DEVIANT XULQ SHAKLLARINING NAMOYON BO'LISHI VA TAHLILI	374-380
<i>Ўтанов Ўткир</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЎҚИТУВЧИ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ	381-387
<i>Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich</i> BO'LAJAK HARBIY OFITSERLARDA UMUMMADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI	388-392

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich
Nizomiy nomidagi TDPU
mustaqil izlanuvchisi

BO'LAJAK HARBIY OFITSERLARDA UMUMMADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo'lajak harbiy ofitserlarda umummadaniy kompetentlikni shakllantirishda ijtimoiy-madaniy makon, mentalitet (til, madaniyat, individuallik, faoliyat) kabi pedagogik-psixologik omillar ta'siri tahlil qilingan. Mentalitet, ijtimoiy- madaniy makon tushunchalari mohiyatiga yondashuvlar va ushbu fenomenlarning umummadaniy kompetentlik rivojida ahamiyati bayon qilingan.

Kalit so'zlar: kompetensiya, madaniyat, struktura, texnologiya, ijtimoiy tajriba translyatsiyasi.

Kuchkarov Bakhodir Tashmurodovich
TDPU named after Nizami
independent researcher

PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF FORMATION OF GENERAL CULTURAL COMPETENCE AMONG MILITARY OFFICERS

Abstract. This article analyzes the influence of pedagogical-psychological factors such as socio-cultural space, mentality (language, culture, individuality, activity) in the formation of universal competence in future military officers. Approaches to the essence of the concepts of mentality, socio - cultural space and the importance of these phenomena in the development of universal competence are described.

Key words: competence, culture, structure, technology, transmission of social experience.

Кучкаров Баҳодир Ташмуродович
ТГПУ имени Низами
независимый исследователь

ПЕДАГОГИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ У ВОЕННЫХ ОФИЦЕРОВ

Аннотация. В данной статье анализируется влияние таких педагогико-психологических факторов, как социокультурное пространство, менталитет (язык, культура, индивидуальность, деятельность) на формирование общекультурной компетентности у будущих военнослужащих. Изложены подходы к сущности понятий менталитет, социокультурное пространство и значение этих явлений в развитии общекультурной компетентности.

Ключевые слова: компетенция, культура, структура, технологии, передача социального опыта.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI9Y2023N58>

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy

dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasida quyidagi fikrlar ta'kidlanadi: "Oldimizda yoshlarga tarbiya berish, psixologiya va boshqa turli sohalarda kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash bo'yicha murakkab vazifalar turibdi. Yana bir muammoni hal etish muhim hisoblanadi: bu-pedagoglar va professor-o'qituvchilar tarkibining professional darajasi, ularning maxsus bilimlaridir. Bu borada ta'lim olish, ma'naviy-ma'rifiy kamolot masalalari va haqiqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayonlariga faol ko'mak beradigan muhitni yaratish zarur".

Mamlakat rivoji va xavfsizligida uning himoyasida asosiy kuch bo'lgan harbiy ofitserlarning bilimi, madaniyati, professionalligi muhim ahamiyatga ega. Bugungi global, axborot uzatilishi, almashinishi tezlashishi oqibatida turli xil mafkuralar, madaniyatlar, g'oyalarning targ'ibi, tarqalishi uchun keng imkonlar yaralgan bir zamonda bo'lajak harbiy ofitserlarning ushbu murakkab madaniy makonda yo'l topa bilishi: milliy madaniyatimiz va jahon madaniyati namunalaridan xabardorlik, ularga qadriyatlarimiz, milliy o'ziga xosliklarimizdan kelib chiqqan holda ongli yondasha bilishi ular kasbiy kompetentligining muhim sifatlaridan biri hisoblanadi.

Tahlil va natijalar. Kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan ta'lim o'quvchilarni o'zlashtirilgan axborotlarni o'quv va hayotiy faoliyat turlarining standart va nostandart vaziyatlarida qo'llay olishga tayyorlashi bilan harakterlanadi.

Kompetentlik quyidagi belgilar bilan tavsiflanadi:

- har qanday muayyan vaziyatda, uning turli xil jihatlarini hisobga olgan holda bilimlarni o'z o'rnida va tezkorlik bilan to'g'ri qo'llay bilish;

- qarorlarni qabul qila bilishga qodirlik va tayyorlik, shu bilan birga, mazkur vaziyat uchun eng maqbul qaror variantini tanlay olish;

- ijtimoiy harakatlarni tashkil etish va buning uchun barcha imkoniyatlarni ishga sola bilish;

- faoliyat doirasida boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatlarni aniq maqsadlarni ko'zlagan holda va maqsadga muvofiq, maqbul tarzda o'rnata olish imkonini beradigan kommunikativ ko'nikmalar;

- muayyan ma'naviy qadriyatlarga, dunyoqarashga, umummadaniy va axloqiy sifatlarga egalik, faoliyatga intilish hissining mavjudligi;

- o'zining ijodiy imkoniyatlarini rivojlantirishga, faoliyatning yangi usullarini egallashga intilish.

Umummadaniy kompetensiyalar ta'lim oluvchining shakllantirishga ko'p qirrali yondashuvlarni talab qiluvchi integral kasbiy va shaxsiy xarakteristikasi sifati namoyon bo'ladi. Ushbu kompetensiyalar tizim sifatida axloqiy va gumanistik yo'nalganlik, motivlar, maqsadlar, qadriyatlar yo'nalishlarini o'z ichiga oladi, doimiy o'zgaruvchan muhitda ulardan foydalanish bo'yicha bilimlar, ko'nikmalar, shakllar va usullarning jamlanmasini talab qiladi.

Ijtimoiy-madaniy makonni o'rganish bo'yicha tadqiqotlar (V. V. Andreeva, I. D. Demakova[1; 23-28s], D. I. Feldshteyn) ushbu fenomenning eng muhim xususiyatlarini qayd etishga imkon beradi [2; 58 s]:

- Makon - vazifalarni hal qilishga moslashtirilgan o'zlashma muhit (tabiiy, madaniy, ijtimoiy, axborot, tarbiyaviy);

-“muhit” va “makon” tushunchalari bir xil emas: agar muhit insonning konstruktiv faoliyati natijasi bo‘ysunmaydigan borliq bo‘lsa, unda “makon” bu borliqni o‘zlashtirish natijasidir;

- ijtimoiy-madaniy makon o‘z-o‘zidan yoki yuqoridan buyurtma bo‘yicha shakllanmaydi. U maxsus tashkil etilgan faoliyat tufayli ijtimoiy-madaniy muhitda shakllanadi;

- haqiqatan ham zamonaviy jamiyat, amalda bo‘lishi va rivojlanishi uchun yangi xarakter va sharoitlar bilan belgilanuvchi inson rivojlanishining tarixiy jihatdan yangi holati yuzaga keldi.

Har bir avlod o‘z hayot dunyosini – etakchi tushunchalar, ramzlar tizimi, qadriyatlar va me‘yorlar tizimining ma‘lum ma‘nolaridan iborat ijtimoiy-madaniy makonni quradi. Aynan shu makonda shaxsning shaxs, ijtimoiy sub‘ekt va professional sifatida identifikatsiyasi sodir bo‘ladi. Kasbiy munosabat, me‘yorlar, qadriyatlar, ramzlar tizimi kasbiy madaniyatning tarkibiy qismidir va sub'ektning qobiliyatini oldindan belgilab beradi.

Madaniy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, jamiyatni modernizatsiya qilishga urinishlar muqarrar ravishda mentalitetni ijtimoiy o‘zgarishlarning muhim omili sifatida hisobga olishga olib keladi. Ma‘lumki, mentalitet o‘z yadrosini tashkil etuvchi muayyan an‘anadan tarkib topadi va vaqt o‘tishi bilan unga yangi narsa ildiz otadi, bu esa o‘z vaqtida va o‘z navbatida an’anaga aylanadi. Ushbu yadroning mazmunini aniqlash ko‘plab ijtimoiy jarayonlarni tushunishning kaliti, prognozlar va kutishlar uchun asos, umumiy madaniy kompetentsiyani rivojlantirishda muvaffaqiyat kalitidir.

Mentalitet inson shaxsiyati va uning faoliyati tajribasi tufayli til va madaniyat asosida rivojlanadi. To‘rt manbaning (til, madaniyat, individuallik, faoliyat) mahsuli bo‘lgan mentalitetning o‘zi inson faoliyatiga ta’sir qiladi. Shu ma‘noda, u dunyoqarash bilan bog‘liq, ammo unga teng kelmaydi. Dunyoqarash-bu inson hayoti falsafasini belgilaydigan falsafiy hodisa. Mentalitet inson hayotining har qanday jihatini: kasbiy, milliy va boshqalarni belgilaydi. E.I.Passovning fikricha, mentalitet dunyoqarashning milliy jihati bo‘lib, u milliy madaniyatning individual qabul qilingan va singan qadriyatlarini o‘zlashtirish natijasida paydo bo‘ladi, shuning uchun u ongli ravishda yoki ongsiz ravishda inson faoliyatini rag‘batlantiradi.

N. S. Rozovning ishlarida umummadaniy kompetentsiyalarga yondashuv uch jihatni o‘zida ifodalaydi [3; 122-124 s]:

- vaziyatni yanada umumiyroq, madaniy kontekstda, ya'ni, tushunish, munosabat, baholashning mavjud madaniy namunalari kontekstida to‘g‘ri tushunishni o‘z ichiga oluvchi ma‘noga oid jihat;

- vaziyatni anglash, tushunish adekvatligi, ushbu vaziyatda maqsadlar, vazifalar, me‘yorlarni to‘g‘ri holda belgilash va samarali bajarilishini ta‘minlovchi muammoli-amaliy jihat;

- madaniy kontekst vaziyatlarida va bunday vaziyatlar sababli muvofiq madaniy muloqot va o‘zaro ta’sir namunalarni hisobga olgan holda to‘g‘ri muloqotga e’tibor qaratuvchi kommunikativ jihat.

Umummadaniy kompetentlik – vatanga sadoqatli, insonlarga mehroqibatli hamda umuminsoniy va milliy qadriyatlarga e’tiqodli bo‘lish, insoniyat tomonidan e’tirof etilgan madaniy ko‘nikmalarga ega bo‘lish, umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan qadriyatlarni

bilish, unga hurmat bilan munosabatda bo'lish, xalqining tarixiy, ma'naviy va madaniy merosini avaylab asrashni o'z ichiga oladigan kompetentlik hisoblanadi[4; 16-18 s]

E.A.Demina kursantlarning umumiy madaniy kompetensiyalar sifatida insonning bilim va haqiqiy vaziyat o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish, noaniqlik sharoitida to'g'ri ta'lim yo'nalishini amalga oshirish va uni ijro etish uchun harakatlar algoritmini ishlab chiqish qobiliyatini tushunadi.(40). Ushbu kompetensiyalar boshqa aniqroq va ob'ektiv yo'naltirilgan tarkibiy qismlar uchun asosdir.

E.A.Demina ta'kidlashicha, davlat ta'lim standartlari umumiy madaniy kompetensiyalarni shakllantirishda o'ziga xos xususiyatlarga ega. Birinchi xususiyat shundaki, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish davlat ta'lim standarti tomonidan o'quv fanlari, kasbiy modullar orqali standartlashtirilgan, umumiy madaniy kompetensiyalarni shakllantirish borasida yondashuvlar esa aniq ko'rsatmalarga ega emas. Ikkinchi xususiyat o'zini shunda namoyon qiladiki, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish to'g'risida professional modul dasturini ishlab chiqqandan so'ng aniq qaror qabul qilinadi va umumiy madaniy kompetensiyalarni shakllantirish faqat butun asosiy kasbiy ta'lim dasturini ishlab chiqqandan keyin baholanishi mumkin. Uchinchi xususiyat shundaki, umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish bosqichlarida aspektlarning shakllanishi umumiy madaniy kompetensiyalar har bir kompetensiyani shakllantirish jarayonida kursantlar faoliyati darajasiga qo'yiladigan talablarga muvofiq baholanishi kerak.

Bugungi kunda muhim muammo shundaki, umumiy madaniy kompetensiyalarni shakllantirish va baholashning aniq mexanizmlari mavjud emas. Fan bo'yicha o'qituvchining kerakli kompetensiyalarni shakllantirish uchun maqsadli faoliyati o'z bilimlari va tajribalariga, shuningdek kasbiy vazifalarni bajarish uchun shaxsiy munosabatga tayanib tasavvurlar tizimini yaratishga imkon beradigan texnika va usullar ko'rinishida bo'lishi kerak va amaliyotga yo'naltirilgan, o'yin, dialogli o'qitish usullarini qo'llashni o'z ichiga olishi lozim. Sinfda rolli o'yinlardan foydalanish kelajakdagi professional faoliyat kontekstini imitatsiya qiladi; bunda asosiy e'tibor kichik guruhlarda ishlashga, fanlararo aloqalarni tashkil etishga, talabalarning qaror qabul qilish uchun mustaqilligi va shaxsiy javobgarligini shakllantirishga qaratiladi. Talabalar ijtimoiy o'zaro ta'sir ko'nikmalarini o'rganadilar, ularda izlanish ta'limi va ijodiy raqobat elementlari shakllanadi.

Harbiy xizmatchilar ta'limining o'ziga xosligi (spesifikasi) quyidagilarda namoyon bo'ladi:

1. Harbiy xizmatchilarda shakllantirish kerak bo'lgan bilim, ko'nikma, malakalarning o'ziga xosligi tashqi tajovuzni qaytarish, zarur bo'lganda tajovuzkorlarni siqib chiqarish, yakson qilish.

2. Harbiy ishni o'rganish (harbiy mutaxassilikni o'rganish) harbiy xizmatchilar uchun – xizmat majburiyati.

3. Harbiy xizmatchilar ta'limi doimiy jangovar shaylik sharoitida xizmat vazifalarini bajarish bilan birgalikda olib boriladi.

4. Bir vaqtning o'zida yakka tartibdagi (bitta harbiy xizmatchi tayyorgarligi) va jamoaviy (bo'linma tayyorgarligi) ta'lim shaklidan foydalaniladi.

5. Harbiy xizmatchilar tayyorgarligi aniq ifodalangan amaliy yo'nalishga ega, u nafaqat auditoriya, sinf va laboratoriyalarda olib borish bilan birgalikda dala sharoitida, marsh va o't ochish pozitsiyalarida, aerodrom, tankodromlarda olib boriladi.

6. Harbiy (jangovar) mahoratni egallash real va murakkab jangovar texnika va qurol-aslahalar bilan, maksimal darajada jangovar vaziyatlarga chqinlashtirilgan holda, katta psixologik va jismoniy qiynchiliklar bilan bog'liq holda olib boriladi. Ta'lim jrayoni harbiy xizmatchilardan ma'naviy, intellektual va jismoniy kuchlar, mustaqillik va faollik, dadillik va jasoratni talab qiladi.

7. Ta'lim jarayoni nizom doirasida amalga oshiriladi, komandir-yakkabosh tomonidan yo'naltiriladi, harbiy ta'lim va tarbiya mazmuni, tashkillashtirilishi metodikasiga prinsipial yondashishni belgilab beruvchi rahbariy hujjatlar (harbiy qasamyod, umumharbiy nizomlar, O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vaziri buyruq va direktivalari talablari asosida qat'iy belgilab beriladi.

Umummadaniy kompetensiya o'quv jarayonida quyidagi tarkibiy qismlarning mavjudligini, rivojlanishini nazarda tutadi:

- falsafa, ijtimoiy va gumanitar fanlar bo'yicha majburiy kurslar ;
- klassik va zamonaviy konsepsiyalar hamda modellar asosida madaniyat, ijtimoiy hayot, ichki va tashqi siyosatning dolzarb hodisalarini tahlil qilish;
- oliy ta'lim muassasasi tomonidan ta'lim oluvchilarning volontyorlik faoliyati, fuqarolik jamiyati institutlari, jamoatchilik harakatlari bilan shug'ullanishi rag'batlantirilishi);
- muntazam ommaviy ma'ruzalar, mutaxassislar, faollar, siyosatchilar, madaniyat arboblari taklif qilingan munozaralar.

Xulosa. Umummadaniy kompetensiya uchta qism birlashmasi sifatida talqin qilinishi mumkin: ma'noga oid (vaziyatni madaniy kontekstda, ya'ni mavjud tushunish, munosabat, baholashning madaniy namunalari kontekstida adekvat anglash); muammoli-amaliy (vaziyatni anglash adekvatligi, ushbu vaziyatda maqsadlar, vazifalar, normalarning to'g'ri qo'yilishi va samarali bajarilishini ta'minlovchi); kommunikativ (madaniy kontekstdagi vaziyatlarda va ayni vaziyatlari sababi tufayli o'zalo munosabat va muloqotning mavjud madaniy namunalari hisobga olgan to'g'ri muloqotda bo'lishga ur'gu qaratiladi) qismlar. Umummadaniy kompetentlik rivojiga jamiyatda mavjud ijtimoiy-tarixiy, madaniy sharoit, shaxs dunyoqarashi, bilimida muhim ahamiyat kasb etuvchi jamiyat institutlari (ta'lim, oila, san'at, axloq) muhim rol o'ynaydi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Демакова И. Д. Воспитательная деятельность педагога в современных условиях: подходы, смыслы, результаты //Методист. – 2014. – №. 1. – С. 2-6.
2. Фельдштейн Д.И. Приоритетные направления психолого-педагогических исследований в условиях значимых изменений ребенка и ситуации его развития //Педагогика. – 2010. – №. 7. – С. 3-11.
3. Розов Н.С. Культура, ценности и развитие образования. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. — 1992.
4. M.J.Boltayeva. "Bo'lg'usi o'qituvchilarda umummadaniy kompetentlikni rivojlantirish(tarixiy ideallar asosida)"/ pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Chirchiq 2023 y.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).